

Sudbina i predodređenje

<"xml encoding="UTF-8?">

Pojmovi kadā i kader

Riječ kader ima značenje mjere, a riječ takdīr u značenju je odmjeravanja i mjerenja ili pak pravljenja nečega u određenoj mjeri. Riječ kadā znači učiniti nešto odjednom, privesti kraju, presuditi (presuditi je također jedna vrsta konvencionalnog privođenja kraju). Nekada se ove

dvije riječi koriste kao sinonimi, u značenju sudbine.

Pod Božijim predodređenjem (kader) misli se na to da je Uzvišeni Allah za svaku stvar odredio posebnu mjeru, granice kakvoće i količine, vremena i prostora, što se dešava pod uticajem različitih postepenih uzroka i činilaca. Pod Božijom sudbinom, odnosno konačnim određenjem (kadā) misli se na to da se nakon upotpunjavanja uvoda, uzroka i uvjeta za neku pojavu ona

dovodi u posljednju, neizbježnu razinu.

U skladu s ovim tumačenjem, razina predodređenja nastupa prije sudbine, ima gradirane stepene i obuhvata daleke, srednje i bliske uvode, a promjenom nekih uzroka i uvjeta i samo se mijenja. Naprimjer, postepeno kretanje zametka od sjemena, preko ugruška, do potpunog ploda ima različite razine i obuhvata vremenske i prostorne odlike, a pobačaj u jednoj od razina spada

u promjenu predodređenja. Međutim, proces sudbine je jednovremen i veže se za osiguravanje :svih uvjeta i uzroka. On je također konačan i neizmjenljiv

إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

.Kada Allah odredi neku stvar, zaista kaže: "Budi!", i ono bude

Međutim, nekada se kadā i kader koriste kao sinonimi, te se otuda dijele na konačne i promjenljive. Upravo u ovom kontekstu zatičemo u predajama i dovama riječi o promjeni kadāa (sudbine). Tako nalazimo da milostinja, dobročinstvo roditeljima, održavanje dobrih odnosa sa .rodbinom i dova spadaju u činioce koji mijenjaju kadā

Objektivno i znanstveno predodređenje i sudbina

Nekada se Božije predodređenje i sudbina koriste u značenju Božijeg znanja o potpunosti uvodnih uvjeta i uzroka za javljanje neke pojave, kao i za znanje o njihovoj konačnoj, tj. sigurnoj pojavi i nastajanju. Ta se razina naziva znanstveno predodređenje i sudbina, dok se nekada koriste u značenju vezivanja postepenog kretanja pojava, kao i njihovog objektivnog ozbiljenja, za Uzvišenog Boga, što se naziva objektivno predodređenje i sudbina.

Na osnovu onoga što se može izvesti iz ajeta i predaja, Božije znanje o svim pojavama koje imaju objektivno postojanje u vanjskom svijetu odslikano je u svetom i uzvišenom stvorenju koje se zove Čuvana ploča (Levhi mahfuz), i svako ko uz Božiju dozvolu stupi u vezu s njom, dobiva uvid u događaje iz prošlosti i budućnosti. Također, postoji ploča na nižoj razini, na kojoj su zabilježeni nepotpuni i uvjetovani događaji, a oni koji stupe u vezu s ovom pločom dobivaju ograničene informacije, koje su uvjetovane i promjenljive. Vjerovatno časni ajet aludira na ove :dvije vrste sudbine

يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

Allah dokida šta hoće, a ostavlja šta hoće; u Njega je Glavna Knjiga.

Izmjena uvjetovanih predodređenja, koja nisu neizbježna, u predajama se naziva bedā. U svakom slučaju, vjerovanje u znanstveno predodređenje i sudbinu ne stvara teškoće veće od onoga što je rečeno u vezi sa bespočetnim Božijim znanjem, a u prethodnom poglavlju spomenuli smo sumnju fatalista u vezi sa Božijim znanjem, kada je postala očigledna njena neutemeljenost i ispraznost.

Međutim, vjerovanje u objektivno predodređenje i sudbinu, posebno vjerovanje u neizbježnu sudbinu, donosi veće teškoće na koje moramo odgovoriti, iako je općenit odgovor već dat kada .je bilo riječi o jednobojstvu u značenju nezavisnog uticaja

Shvatili smo da vjerovanje u Božiju objektivnu sudbinu i predodređenje traži da smatramo kako su sve pojave od samog nastanka, preko razvoja, i do kraja života, štaviše, od časa kada se upotpune potrebni daleki uvodi pod mudrim upravljanjem Božijim, a i pripremanje uvjeta za nastanak i stizanje do krajnjeg stepena odvijaju se uz Božiju volju.

Drugim riječima, onako kako nijedna pojava ne može postati bez dozvole i stvaralačke volje Božije, i bez Njegove volje nijedno biće ne može postati postojeće, isto tako se nastajanje svakog bića veže za određenje i sudbinu Božiju, bez kojih nijedno biće ne bi dobilo objektivitet u svom posebnom obliku i granicama. Na taj način ne bi ni stiglo do svoje posljednje etape. Objašnjenje ovih odnosa i pripadnosti ustvari predstavlja postepeno podučavanje jednoboštvu u smislu nezavisnosti uticaja, što spada u najuzvišenije stepene jednoboštva i igra ogromnu ulogu u izgradnji čovjeka, na šta smo već ukazali.

Međutim, uvjetovanje pojava dozvolom, pa čak i htijenjem Božijim lakše je i razumljivije nego uvjetovanje posljednjeg stepena i neizbježne objektivacije pojava sudbinom Božijom, što zbog težine razumijevanja zahtijeva obimniju raspravu. Usljed toga, mirenje ovakvog vjerovanja sa prihvatanjem slobodne volje čovjeka i ličnog učešća u gradnji sudbine je veoma teško. Zato se jedna skupina teologa (eš'arije), koji su prihvatili da Božiji kadā obuhvata čovjekovo ponašanje, uputila tragom fatalizma, a druga skupina teologa (mu'tezilije), koji nisu mogli prihvatiti prisilu i njene teške posljedice, poriče da Božija sudbina (kadā) obuhvata i čovjekova djela zasnovana na slobodnoj volji. Obje skupine koriste ajete i predaje koje tumače u skladu sa svojim pogledima i stavovima, kako je već to zabilježeno u obimnim teološkim knjigama i poslanicama posvećenim temi prisile i potpune slobode.

Osnovno pitanje jeste sljedeće: Ukoliko čovjekovo djelo jeste stvarno utemeljeno na slobodnoj volji, kako se ono u tom slučaju može pripisati volji i sudbini Božijoj? Ukoliko je vezano i zavisi od volje i sudbine Božije, kako se može ubrojati u djela koja čovjek čini svojom slobodnom voljom?

Da bismo odgovorili na ovaj prigovor i objasnili vezanost djela za slobodnu volju čovjekovu i njegovo vezanje za volju i sudbinu Božiju, moramo dati objašnjenja u vezi s vezanjem jedne posljedice za nekoliko uzroka, da bi postala jasna vrsta povezanosti slobodnog čovjekovog .djela i sa čovjekom i sa Uzvišenim Bogom

Uticaj više uzroka na nastanka jedne pojave može se predstaviti na nekoliko načina:

1. Da nekoliko uzroka zajedno i jedan pored drugog vrši uticaj, poput zajedničkog djelovanja sjemena, vode, toplote i zemlje, koji postaju povod klijanja i nicanja biljke.
2. Da svaki od njih naizmjenično bude uključen, tako da po redu ostavlja svoj uticaj, kao što nekoliko motora naizmjenično biva pokrenuto i na taj način uzrokuju da avion nastavi svoj let.
3. Da njihov uticaj bude međusobno povezan (koordiniran), da slijede jedan nakon drugog, poput udaranja nekoliko lopti jedne u drugu, ili kako se može vidjeti u lančanim sudarima. Drugi primjer ove vrste uticaja jeste djelovanje čovjekove volje na pokret ruke, uticaj ruke na pokret pera te uticaj pera na javljanje pisanog teksta, na način da se trajanje pojave podijeli na broj činilaca te pojave i da svaki dio bude posljedica jednog od činilaca.
4. Lančani uticaj nekoliko uzroka u silaznoj liniji, tako da postojanje svakog od njih bude vezano za postojanje drugoga, za razliku od prethodne predodžbe, gdje postojanje pera nije uvjetovano postojanjem ruke niti vezano za njega, a postojanje ruke nije vezano za postojanje čovjekove volje.

U svim ovim oblicima združivanje nekoliko uzroka za nastajanje jedne pojave je moguće, štaviše potrebno, a uticaj Božije volje i čovjekove volje u djelu koje je voljno spada u posljednji oblik, zato što postojanje čovjeka i njegove slobodne volje ovisi o volji Božijoj. Međutim, spajanje dva uzroka sa jednom posljedicom nije moguće u slučaju spajanja dva uzroka koji daju egzistenciju, ili pak u slučaju dva nespojiva uzroka koji djeluju u istoj ravni ili zamjenjuju jedan drugog, poput pretpostavke da se kod dva voljna činioca javi jedna volja, ili da .(jedna pojava bude posljedica dvije skupine uzroka (dva potpuna uzroka

Odgovor na prigovor

Datim objašnjenjima postalo je jasno da vezivanje postojanja čovjekovih djela koja se čine slobodnom voljom za Uzvišenog Boga nije u oprečnosti sa njihovim povezivanjem sa samim čovjekom, zato što se ova povezivanja nalaze u jednom vertikalnom poretku, (naposredno) jedno iza drugog, tako da međusobno nisu suprotstavljena (niti su kontradiktorna). Drugim riječima, povezivanje djela sa čovjekom koji ih vrši dešava se na jednoj razini, a povezivanje njegovog postojanja sa Uzvišenim Bogom nalazi se na uzvišenijoj razini, na kojoj se nalazi i postojanje čovjeka, postojanje materije na kojoj on čini svoja djela i postojanje sredstava pomoću kojih se čine djela. Sve je to povezano i oslanja se na Boga. Prema tome, uticaj čovjekove volje kao posljednje karike u lancu potpunog uzroka u njegovom djelu nije u oprečnosti sa pripadnošću svih karika uzročnog lanca Uzvišenom Bogu. U Božijoj

moći su i postojanje svijeta i čovjeka i svi egzistencijalni aspekti čovjeka. Bog im stalno daruje egzistenciju i stalno ih iznova stvara. Nijedno biće ni u jednom stanju, ni u jednom vremenu nije bez potrebe za Njim i nije neovisno o Njemu. Na temelju toga, čovjekova voljna djela nisu bez potrebe za Bogom, a nisu ni izvan kruga Božije volje, i svi atributi, posebnosti, granice također su povezani i ovise o Božijoj volji. Dakle, djelo ne mora biti vezano ili samo za čovjekovu volju ili samo za Božiju volju, jer ove dvije volje nisu u istoj ravni i ne spadaju u nespojive elemente, njihov uticaj na činjenje djela nije naizmjeničan, već čovjekova volja, kao i samo njegovo postojanje, ovisi o Božijoj volji, a Božija volja je neophodna za ozbiljenje čovjekove volje

وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

!A vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće

Učinci vjerovanja u sudbinu i predodređenje

Vjerovanje u sudbinu i predodređenje, pored toga što predstavlja vrijedan stepen spoznaje, smatra se povodom čovjekovog usavršavanja u racionalnom smislu i ima brojne praktične učinke, od kojih su neki već spomenuti, a sada ćemo objasniti i neke druge. Čovjek koji vidi da dešavanja slijede mudru volju Božiju i oslanjaju se na Njegov kada i kader neće se bojati neugodnih dešavanja, a kada se ona već dogode, neće izgubiti strpljivost i neće postati tužan, već će imati u vidu da su ti događaji djelići mudrog poretka stvaranja i da se dešavaju na temelju koristi i mudrosti. Zato ih očekuje raširenih ruku, stičući na taj način moralne vrline poput strpljivosti, oslanjanja na Boga, zadovoljstva i predanosti. Također, takav čovjek neće biti zanesen ni opsjednut životnom srećom i veseljem, neće se njima oholiti niti opiti, neće Božije blagodati koristiti tako da se hvali i pravi važan. :Ovi vrijedni uticaji spomenuti su u sljedećim ajetima

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِك عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٠٠﴾ لَّكِنَّا لَا تَأْسُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

Nema nevolje koja zadesi Zemlju i vas, a da nije u Knjizi zapisana, prije nego je damo, to je Allahu, uistinu, lahko, da ne biste tugovali za onim što vam je promaklo, a i da se ne biste pomamili za onim što vam On da. Allah ne voli nikakve razmetljivce, hvalisavce. U isto vrijeme trebamo imati na umu da neispravno razumijevanje pitanja sudbine i predodređenja, kao i jednoboštva u neovisnom uticanju, biva razlogom nezainteresiranosti, lijenosti, apatičnosti, spremnosti da se trpi nasilje, neodgovornosti. Treba nam biti jasno da :vječna sreća i nesreća zavise od naših djela nastalih na osnovu slobode izbora

لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

.U njegovu korist je dobro koje učini, a na njegovu štetu zlo koje uradi

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

.I da je čovjekovo samo ono što sam uradi